

Jelentésegértelműsítés – egyértelmű jelentésítés?

Héja Enikő¹, Kuti Judit^{1, 2}, Sass Bálint¹

¹MTA Nyelvtudományi Intézet, Nyelvtechnológiai Kutatócsoport

²ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Germanisztika Alprogram

{eheja,kutij,sass.balint}@nytud.hu

Motiváció

A jelentésegértelműsítés (WSD) két alapvető lépése:

(1) valamilyen jelentéstár létrehozása, illetve kiválasztása;

(2) a jelentéstárban szereplő jelentések hozzárendelése a szóalakokhoz.

Általában (2) – a különféle algoritmusok kutatása – van előtérben. A megoldások sok esetben a WordNet különböző verzióit használják, annak ellenére, hogy a WordNet-et nem kifejezetten WSD céljára fejlesztették [4].

Mi (1)-gyel foglalkozunk.

Hosszútávú célunk: milyen tulajdonságokkal bíró jelentéstár alapján képesek a humán annotátorok egyértelműen (nagy egyetértéssel) megadni a jelentéseket, azaz elvégezni a WSD feladatot?

Humán annotátorok közötti egyetértés (IAA) fontossága:

– Előfeltevés: adott jelentéstár esetében az automatikus WSD nem lehet jobb, mint az emberi $\Rightarrow$ magas IAA értékkel bíró jelentéstárat kell használni.
– Magas IAA érték szükséges egy megbízható tesztkorpusz létrehozásához.

Nehézség: a jelentés fogalmára nem létezik olyan széleskörű és operatív módon használható definíció, amely lehetővé tenné az egyéni intuíciónak kiküszöbölését a jelentések megkülönböztetése során $\Rightarrow$ A (WSD-re használt) jelentéstárak szükségszerűen inkonzisztensek [7].

Véronis kísérlete: Jelentéstár: Petit Larousse. 6 kísérleti személynek 60 szó 3724 előfordulásához kellett hozzárendelni a jelentéstárban megfelelő jelentését 1 bekezdés kontextusában. $\Rightarrow$ Az alacsony IAA (igék esetén 0.41) a feladat nehézségét támasztja alá.

Megoldás: A lexikon létrehozása során a jelentések elkülönítésekor az intuíción helyett **megfigyelhető felszíni disztribúciós adatokra** támaszkodni [7].

Három adatbázis

Három magyar igei adatbázist hasonlítottunk össze az annotátorok közötti egyetértés alapján. A adatbázisok az introspektív illetve disztribúciós alapon készülő jelentéstárak közötti skálán helyezkednek el.

1. Magyar Értelmező Kéziszótár (ÉKSz) [1] – nagyrészt introspekción alapuló lexikográfiai mű, kb. 75.000 címszó magyarázata.
2. Magyar igei WordNet (HuWN) [5] – a Princeton WordNet 2.0-ra épülő lexikális adatbázis, alapegysége a fogalom. Készítésekor automatikusan kinyert vonzatkeret információkat is figyelembe vettünk, így a jelentésmegkülönböztetések nem pusztán introspekción alapulnak. Kb. 3000 jelentés.
3. Igei szerkezetek gyakorisági szótára (ISZGYSZ) [6] – automatikusan gyűjtött gyakori, különböző specifikusságú ige + esetragos/névutós névszói csoport szerkezeteket tartalmaz a vonzatkeretektől a komplex igéken át a szólásokig. Az adatbázist előállító algoritmus szigorúan disztribúciós alapon gyűjt. Kb. 8000 szerkezet.

Előzetes elvárás: a Véronis kísérlet alapján: $IAA_{ÉKSz} \ll IAA_{HuWN} \ll IAA_{ISZGYSZ}$

A kísérlet

Kísérleti feladat: az MNSZ 300 leggyakoribb igéje közül 15 választottunk ki kézzel úgy, hogy mindhárom adatbázisban szerepeljenek. Ezen igék 30-30 előfordulását annotáltattuk 5-5 kísérleti személlyel az ÉKSz és a HuWN jelentéseivel, illetve az ISZGYSZ adatbázis igei szerkezetével. Minden kísérleti személy pontosan egy adatbázis alapján dolgozott.

A kísérleti személyek a jelentések beazonosításakor az alábbi opciók közül választhattak:

– Az adott adatbázis által megkülönböztetett jelentésegységek közül egy.

– Nem tudom eldönteni. („nem tudom”)

– Nem szerepel a megfelelő jelentés az adatbázisban. („nincs”)

Az IAA mértékek azt mutatják meg, hogy a tapasztalt egyetértés hol helyezkedik el a várható egyetértés (0) és a teljes egyetértés (1) által meghatározott skálán. Minél közelebb van 1-hez, annál nagyobb a valószínűsége, hogy az annotátorok közti egyetértés nem véletlen. Az általunk alkalmazott **Fleiss-féle multi π** [3] ...

– a várható egyetértés számításakor elvonatkoztat az egyes annotátorok egyéni torzításaitól ($\leftrightarrow \kappa$);

– érzéketlen az olyan kategóriákra, amelyeket soha egyetlen annotátor sem választott, azaz értékét nem befolyásolja, hogy hány kategóriából választhattak eredetileg az annotátorok, csak az, hogy hányat választottak ténylegesen.

Eredmények

Az egyes adatbázisok szerinti IAA-értékek az egyes igékre lebontva:

	Fleiss-féle multi π értékek				választható jelentésszám			
	ÉKSz	HuWN	ISZGYSZ	ÉKSz/fő	ÉKSz	HuWN	ISZGYSZ	ÉKSz/fő
emel	0.450	0.753	0.170	0.848	13	10	16	5
feltesz	0.493	0.693	0.265	0.745	14	7	8	7
fizet	0.157	0.610	0.259	0.278	12	1	23	5
használ	0.210	0.954	0.336	0.611	8	2	22	4
köt	0.449	0.637	0.237	0.535	29	21	19	12
lép	0.346	0.595	0.443	0.601	12	11	31	7
megold	0.137	0.197	0.255	0.449	6	2	12	4
mutat	0.187	0.153	0.284	0.365	13	4	27	5
okoz	0.000	0.590	0.286	0.000	2	3	26	2
rendelkezik	0.195	0.469	0.471	0.474	6	3	15	4
segít	0.112	0.371	0.434	0.173	7	4	19	5
szolgál	0.279	0.516	0.548	0.509	15	8	16	7
tárgyal	0.840	0.543	0.407	0.840	3	2	16	3
választ	0.452	0.935	0.444	0.713	6	2	24	4
vállal	0.207	0.311	0.275	0.623	6	3	26	3
átlag	0.300	0.483	0.340	0.517				

A „nincs” és „nem tudom” (utóbbi előfordulási aránya 2-6%) válaszokat önálló értéként kezeltük. 1. oszlop: az összes ÉKSz jelentést tekintetbe véve; 4. oszlop: az aljelentéseket utólagosan összevonva.

Kiértékelés

Következtetések:

– Az IAA nagyságrendje minden adatbázis esetében összevethető Véronis kísérletének eredményeivel.

– **A szokásos IAA küszöbértéket figyelembe véve (0.7-0.8) egyik adatbázis sem alkalmas arra, hogy gépi WSD számára megbízható tesztkorpusz készítésére szolgáljon.**

– A jelentéstár típusa nagyban befolyásolja az IAA-értéket, a sorrend:

1. HuWN **2.** ISZGYSZ **3.** ÉKSz

– Az ige polyszemiájának mértéke nem tűnik relevánsnak: a választható jelentésszám nincs összefüggésben a π értékekkel.

– A jelentések megkülönböztetésének finomsága relevánsnak tűnik: az ÉKSz-ben csak a fő jelentéscsoportokat figyelembe véve (4. oszlop) jóval magasabb π értékeket kapunk, mint az összes jelentés esetén (1. oszlop).

Előzetes elvárásunk nem igazolódott: A tisztán disztribúciós ISZGYSZ jelen állapotában nem válthatja fel a (legalább részben) introspektív alapon készült jelentéstárakat.

Lehetséges magyarázat: Egyes annotátorok tisztán formai jegyek alapján rendeltek szóelőfordulásokhoz szerkezeteket, mások pedig az esetleges lemmákat, vagy akár az esetragokat/névutókat is szemantikailag reprezentatív tartalommal töltötték meg. Példák:

„A kipattanó labdát Makaay négy méterről a teljesen üres kapu fölé emelte.”

Válaszok:

emel fölé -t (3 db),
emel -ba -t (1 db),
„nincs” (1 db)

„Ezek az eredmények pedig az érdeklődő presztízst emelik.”

Válaszok:

emel magas-rA -t (1 db),
emel magas-bA -t (1 db),
emel ár-A-t (1 db),
emel -t (1 db),
„nincs” (1 db)

Konklúzió és további feladatok:

- A létező igei adatbázisok WSD céljára való alkalmazása WSD-orientált fejlesztést (pl. szemantikai információk disztribúciós megragadása) igényel.
- Az esettanulmány eredményeként kapott adatok további elemzése szükséges annak meghatározásához, hogy milyen kritériumoknak kell egy WSD-célokra tervezett adatbázisnak megfelelnie.

Hivatkozások

[1] Magyar Értelmező Kéziszótár. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006.

[2] Eneko Agirre and Philip Edmonds. *Word sense disambiguation. Algorithms and Applications. (Text, Speech and Language Technology)*. Springer-Verlag New York, 2007.

[3] Ron Artstein and Massimo Poesio. Inter-coder agreement for computational linguistics. *Computational Linguistics*, 34(4):555–596, 2008.

[4] Christiane Fellbaum. *WordNet An Electronic Lexical Database*. MIT Press, 1998.

[5] Judit Kuti, Károly Varasdi, Ágnes Gyarmati, and Péter Vajda. Hungarian WordNet and representation of verbal event structure. *Acta Cybernetica*, 18(2):315–328, 2007.

[6] Bálint Sass and Júlia Pajzs. FDVC – creating a corpus-driven frequency dictionary of verb phrase constructions. In *Proceedings of eLexicography in the 21st Century Conference*, page (accepted), Louvain-la-Neuve, Belgium, 2009.

[7] Jean Véronis. Sense tagging: does it make sense? In A. Wilson, P. Rayson, and T. McEnery, editors, *Corpus Linguistics by the Lune: a festschrift for Geoffrey Leech*. Frankfurt: Peter Lang, 2003.